

KÖNYVESPOLC

Hiteles várostörténeti dokumentumok és feldolgozások

Dorogi Füzetek –
huszonhat év, negyvennyolc kötet

A *Dorogi Füzetek* (DF) a várostörténet kutatásának, megmentésének és bemutatásának nemcsak helyi értéke, de megyei szinten is kiemelkedő sorozata a honismereti mozgalomnak. Amit 1990-es indulása óta a szerkesztők, szerzők a Dorog Város Barátainak Egyesületében, annak 1988-as megalakulása óta, a múlt értékeinek kutatásában, közkinccsé tételében a közért tesznek, az több mint figyelemre méltó. A civil egyesület várospolitikai szerepvállalásának megannyi ténye mellett egyik tevékenységi köre „csak” a kultúrateremtés, -ápolás, a várostörténet értékeinek megmentése, de eredményei országosan is a kiemelkedők közé sorolhatók.

Mindennek érdekében 1990-ben indították útjára a szerényen csak *Dorogi Füzetek* címmel jelölt, máig folytatódó, közel félszáz kötetet produkáló helytörténeti kiadványsorozatot, amely mára már jelentősen meghaladta a „füzet” terjedelmet és jelentőséget. A civil egyesület induló céljai között szerepelt, hogy az 1984-ben városá lett település monográfiája elkészítését helyi kutatók, közgyűjteményi szakemberek előtanulmányainak, részösszefoglalásainak közreadásával alapozzák meg. Megszerveződött egy városi monográfia megírására vállalkozó munkaközösség: tanárok, tudósok, városi és azon kívüli helytörténészekből álló csapat. A hiánypótlás szándékával láttak a nagy munkához, amelyből az is látható, hogy mit hagy ránk is, nemcsak dorogiakra, a helytörténet, és kiknek az ügye e még létező helytörténeti fehér foltok eltüntetésére.

A várostörténeti nagy szintézis még nem született meg, de több korszak összefoglalása, és elsősorban a XX. század történetét illetően, számos helytörténeti „mélyfúrás” eredménye került napvilágra. Még a rendszerváltás előtt készített kéziratok „városi monográfia” ideológiai felhangoktól mentes tanulmányainak közlése és kiegészítése által gyakorlatilag az első világháborúig lefedték a Dorog településtörténetét alakító legfontosabb folyamatokat, tendenciákat (DF 10, 13, 30.).

Miközben a szerzők és szerkesztők egyre közelebb kerültek a szerteágazó részterületek egységes egészé szervezéséhez, formálásának lehetőségéhez, egy másik műfajú munka, a *Dorogi lexikon* két kiadást is megért. „Helyi mindentudó” megjelentetése vált valóra, a városi önkormányzat és az egyesület közös kiadásában. Ezenközben, s ezután is szorgalmasan jelentették meg a korábban elképzelhetetlen tematikájú, XX. század közepének tragikus történéseit feldolgozó műveket: két füzet a második világháború helyi vonatkozásairól, két munka a dorogi németiség történetéről, sorsának tragikus eseményeiről, a Dorogi járás 1956-járól (DF 5, 15, 3, 12, 23.).

A *Dorogi Füzetek* tematikájában érdekes színtörténetet jelentenek a helyi egyház történetét feldolgozó írások: a helyi templomépítőknél emléket állító munka, a plébániatemplom és közösségének múltját széles íven bemutató publikáció, illetve a Zrínyi iskola hagyományörző Kincskereső táborának kiegészítő írásai Pick József tanulmányához (DF 32, 47, 9.).

Mellékszál ugyan, de nem lényegtelen tény, hogy a *Dorogi Füzetek* sorozatból nőtt ki és vált önálló helytörténeti évkönyvvé a *Dorogi értékek nyomában* című, diákok és tanárok publikációit tartalmazó, mára már a negyedszázadot közelítő kötetet számláló, ugyancsak helytörténeti sorozat. A Zrínyi iskola helytörténeti munkacsoportjának országosan is elismert pedagógiai eredménye, hogy a tehetséges tanulókhöz is közel álló helyi értékek, kérdések mentorok segítségével új eredményeket hozóan is feldolgozhatók. Az ifjú kutatók munkái a sorozat két külön füzetében jelentek meg. „*A sorozatban napvilágot látott munkáik közül kiemelkednek Grundl Ignác közép-európai hírvé botanikus... publikációinak első közlésű fordításai Dorog környéki gyűjtőútjáról.*” (Dankó József. In: A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtára Évkönyve 2000. 180., a Grundl által felfedezett hegyi tárcsiska megyei értéktárunkat gazdagítja.) A természettudományi vonalat és a Doroghoz köthető jelentős ilyen irányú munkássággal rendelkező személyiségek és a sorozat köteteit gyarapítja a Magyarország halainak rendszertani leírása. A vonatkozó színes albumot egészíti ki, ami szélesebb helyi összefogás eredménye (DF 28.; Till József: Magyarország halai. Komárom, 2003).

A *Dorogi Füzetek* és az egyesület első tíz évét két összefoglalás is feldolgozta, amelyekből többek között az is látható, hogy a kiadványsorozat már ekkoriban kinőtte kereteit. Esszék, részösszefoglalások, művészeti albumok születtek meg ekkor és még inkább e dátumot követően, jócskán meghaladva a „füzet” terjedelmet és műfaji megjelölést (DF 14.).

Az azóta eltelt újabb 15 évben valamelyest lassult a kiadványok megjelentetésének üteme, tematikája a hagyományokat folytatva valamelyest bővült, minőségét mindmáig megőrizte. A tematikánál maradván, nem lehet említetlenül hagyni a Dorog fejlődésében meghatározó jelentőségű szénbányászati történetét feldolgozó szakmunkákat. Kmetty István bányamérnök, szakíró történeti összefoglalóját, Csiffary Nándor tanár, helyi közéleti személyiség, több helyi publikáció között a medence iparföldrajzát részletező írását, valamint a Schmidt Sándor-émlékkönyv megjelentetését. Ez utóbbi azon túl, hogy bányászattörténeti jelentőségű és a *Dorogi Füzetek* tematikájában másik vonulatot képviselő fontos személyiségeket bemutató vonalhoz is tartozik, nem lényegtelen, hogy a már említett hiányok eltüntetéséhez, a fehér foltok „kiszínesítéséhez” is jelentősen hozzájárul. Aligha kell méltatnunk bővebben, hogy az ő bányagazgatósága alatt fejlődött a város a legdinamikusabban, nevéhez fűződnek máig hatóan helyi középületek megvalósítása, kiváló szakemberek, művészek helyi alkalmazása. Mindezek mellett bányamérnöki szakmai tevékenységét talán kevésbé volt ismert (DF 17, 22, 29.).

A *Dorogi Füzeteken* belül egy újabb keletű „alsorozatot” találunk, Dorog és a tudományok (2010-) címmel, ami új – és változatos témákat feldolgozó „jelenség” e sorban. Nem véletlen, hogy a már említett, helyi személyiségeket bemutató kötetten túl itt is foglalkozik egy „füzet” többek között Schmidt Sándor halálával, a Drasche család történetével. A szaléziák és a dorogiai kapcsolattal, több más helyi személyiség életével, munkásságával itt ismerkedhetünk meg először részletesebben (DF

44.). „Dorog a tudományok történetében ifjúkorát éli. Ez a válogatás azzal a céllal készült, hogy a meglepő sokszínűségből bemutasson néhány erőteljes árnyalatot.” (DF 38.) Az immár 7 kötetre rúgó „alsorozat” változatos tematikájú tanulmánygyűjteményei közül a 2. számút lehet megemlíteni, kiemelni, a *Bányászat, kutatók, innovátorok almanachját* Ez sok új és fontos tényvel, összefüggéssel folytatja az alsorozat 5. portré kötetét (DF 44.).

Két kiadvány a városiasodás útján tapasztalható folyamatok minőségét összegzi, megelőzendő és kiegészítendő a Bányakaszinó és az I. világháború vonatkozó részstanulmányát (DF 45, 46.). E tematikai egységen és a sorozaton belül új szint hoz a *Kétlakóság a dorogi-szénmedencében* című szociológiai jellegű tanulmány (DF 43.).

A XX. századi művészettörténeti témájú művek között két jelentős helyi képzőművész, Rauscher György és Haranghy Jenő alkotásait, művészetét hozza közelebb és teszi értő módon közzé a sorozat 26. és 39. darabja (DF 26, 39.). Irodalmi összeállítás köszöntötte a 25 éves várost, gyarapodott a néprajzi tematika, két sporttörténeti feldolgozás jelenti az újabb eredményeket e területen (DF 37, 2, 36, 31, 34.). Speciális terület, a helyi egészségügy történetének összefoglalója Zsembery Dezső kórházigazgató főorvos, műgyűjtő tolla alól került a *Dorogi Füzetek* sorába (DF 19.).

A várostörténeti sorozat markáns megközelítési módját jelentik a naplók, visszaemlékezések, riportok, dokumentatív jellegű forrásközlések és magyarázatok. Az e vonalat képviselő gazdag tematikai egység valamennyi művét felsorolni lehetetlen. Ezért kiemelném belőle a dorogi Bányakaszinó dokumentumainak hasonmás kiadását, a város művelődéstörténetének fontos darabját, ami a kultúrtörténeti művek sorát is gazdagítja. Egyúttal rimel Gáthy Zoltán, 1923–1941 között Dorogon a szénbányák alkalmazásában állott mérnök emlékirataira. Az aranyokleveles építészmérnök a városban több középületet is tervezett, köztük a Bányakaszinót. Ez szépen felújítva ad otthont napjainkban a korábban Arany János, azóta Gáthy Zoltán nevét viselő Városi Könyvtárnak (DF 27, 8., vö. DF 43.). A „jövvények és vándorok vagyunk...” kissé filozofikus címet viselő kötet emlékiratai a XX. század nagy átalakulásának korából, a szén mint elsődleges rendező, munkát, megélhetést biztosító, a település népességét alakító szerepének emberi vonatkozásait mutatják be. „*Úgyanaz a település volt egy időben a bölcsőnk, koporsónk. Bonyolult az emberi lélek, a város, a történelem, ahol azért érdemes meg tudni egymásról, kik is voltak körülöttünk a többiek?*” (DF 41.)

Kik is valójában a sorozat írói, szerkesztői, alkotói, akinek szívügyük a már említett várostörténeti ismeret hiányok eltüntetése, akik civil összefogásból, civil kurázsiából már több mint negyedszázada példát mutatnak, szívós következetességgel hozzák felszínre mélyfúrásaik eredményeit, ápolják helyi értékeiket, hagyományait? Mindegyikőjüket felsorolni nem lehet célunk, ezért álljon itt egy idézet együttműködésük alapjairól. „*Dorog történelmének fehér foltoit határoztuk el kiszínezni, és a teljes képet visszahozni a város emlékezetébe*” – írja a szervezet megalakulásának 25. évfordulóról szóló megemlékezésében a már „veterán” szerkesztő, elnök, Kovács Lajos. Majd így folytatja: „*Ebben az önkéntes munkában számos tartalékot találnak kutatók, gyűjtők egyaránt. [...] Szolgálhatjuk összefogásunkkal Dorog múltját, jelenét és jövőjét egyaránt.*” (<http://www.dorog.hu/index.php?oldal=12&hir=1202>, letöltés: 2015. 12. 12.)

*

A *Dorogi Füzetek* című könyvsorozat a település múltját feltárni kívánó igénnyel jelenünket is jobbítani szándékozó törekvések egyre kiteljesülő szellemi megfogalmazásaként értelmezhető. A kezdetben kitűzött cél eléréséhez, a várostörténeti monográfia megírásához a kötetek jó alapot szolgáltatnak, de sok még a mondandó, ami által egyre közelebb kerül a város ahhoz, hogy kellő ismeretekkel rendelkezzen önmaga történelméről, értékeiről. Ezzel gazdagítja megyei kulturális örökségünk, értékeink sorát is, ahol méltán foglalhat helyet, nemcsak e rövid bemutatás miatt, hanem szellemi erőfeszítéseinek nagyságát, eredményeit elismerendő.

Horváth Géza

Tizenöt éves a Füredi História

A *Füredi História* 2015-ben fennállásának a 15. évébe lépett. Eddig 43 szám jelent meg, mintegy 1250 oldal terjedelemben. Már jóval régebben is voltak tervek, elképzelések (Zákonyi Ferenc, Székér Ernő, Németh Ákosné) egy rendszeresen megjelenő helytörténeti kiadványra, ám az első szám kiadásához csak 2001-ben sikerült megteremteni a kellő szellemi és anyagi hátteret. A folyóirat szerzői azóta is a helyi és a Füredről elszármazott kutatók, helytörténészek, visszaemlékezők, vagy a más városok közgyűjteményeiben dolgozó szakemberek, akik munkájuk során kerülnek kapcsolatba városunkkal és a *Füredi História*val. Az eddigi számokban megjelent írásokkal figyelemre méltó tudományos színvonalat sikerült elérni.

Célunk és törekvésünk, hogy ezt a szakmai szintet továbbra is tartani tudjuk. Az illusztris szerzők értékes tanulmányaival, egyéb forrásközlésekkel és olvasói visszaemlékezésekkel, az aktuálisan megjelenő helyi könyvekről, kiadványokról megjelenő recenziókkal, valamint a Városi Helytörténeti Gyűjteményben és a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesületben zajló gyűjtő- és kutatómunkának a közkincsé tetelével, a máshol folyó, de Füredre vonatkozó kutatások publikálásával elérhető, hogy folyóiratunkra továbbra is figyeljenek. A könyvtárakban keressék, a cikkeinek adataira, kutatási eredményeire hivatkozzanak, a szakirodalmi függelékben feltüntessék azt. A rendszeresen megjelenő folyóirat számai fölkerülnek egy világháló honlapra (www.historia-fured.hu), eljutnak az ország különböző közgyűjteményeibe, a Füredről elszármazott családokhoz, a helytörténészekhez és más kutatókhoz.

2014-ben és 2015-ben is négy-négy szám jelent meg, mindjárt az elsőtől többek közt a kiváló kutató, Lichteckert András gondos levéltári búvárolás alapján összeállított tanulmányában a Kisfaludy gőzhajó (eddig a szakirodalomban és a hajóregiszterben következetesen helytelenül szereplő) adataival, a 15. éven át füredi lelkes, Macher Emánuel írásairól szóló forrásközléssel, a balatonfüredi 56-os zászló történetével, egy, a háborús korszakról szóló személyes visszaemlékezéssel, az *Üzenetek odaáról* sorozat újabb folytatásával, és természetesen könyvismertetésekkel. A további számokban Katona Csaba tanulmánya, Honti József visszaemlékezése, Rácz János *Füred és a balatoni hajózás* című összefoglalása, majd az egyes füredi vitorlástelepek történetének sorozata, Kellei György további írásai, és végül, de természetesen nem utolsósorban a neves füredi helytörténészek (Némethné Rácz Lídia, Z. Karkovány Judit, Elek Miklós, Tóth Bence Tamás) cikkei jelentek meg.

A felelős szerkesztő és a szerkesztőbizottság tagjai anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzik ezentúl is a munkájukat.

A helytörténeti folyóirat 2. száma (XV. évfolyam 2. sz.) sok korabeli képpel és érdekes írással, 32 oldalon jelent meg. A színes címlapra a Balaton-Füredi Polgári Dalegylet zászlójának képe került, a hátsó borítón pedig Rabintránth Tagore füredi első, valamint új szobra látható. Az új lapszám KÖZLEMÉNYEK rovatában Z. Karkovány Juditnak *A fekete bárány* című írása jelent meg, amelyben a balatonfüredi Fekete György fordultatos élete elevenedik meg, számos fényképpel, és füredi üzleteinek egykori hirdetéseivel illusztrálva. Ezt követi Baán Beáta cikksorozatának nyitó része, az első füredi dalárda, a köznyelven református dalkör 1883 és 1896 közötti története az egyeslet jegyzőkönyveinek tükrében. Tóth-Bence Tamás pedig a füredi első világháborús emlékmű történetét dolgozta fel. Folytatódik a Balatonfüredi vitorlástelepek sorozat, a mostani részben Rácz János a Hungária Yacht Club és az Előre történetét foglalta össze, felsorolva az egyesületek tisztségviselőit, valamint a vitorlázóit és szép eredményeiket is.

A TALLÓZÓ rovatba Elek Miklós válogatott érdekességeket a 75 éve megjelent *Balatonfüred* című újságból. A PÓTLÁSOK rovatban Tóth-Bence Tamás ismerteti a Balatonarácson, Kutas Árpád emlékére ültetett kőrifát és táblát, valamint a 2015. március 24-én felavatott Kosztolányi Dezső-emléktáblát. Az ÉVFORDULÓK részben pedig *A 2015. év második negyedévének kiemelt évfordulói* című, sok hasznos és érdekes helytörténeti adalékot tartalmazó összeállítás jelent meg. A lapszámot egy kis ismertető *Balaton halaink* címmel, illetve a Bodorka Balatoni Vízivilág Látogatóközpontot népszerűsítő sorok zárják.

A *Füredi História* 2015/3. száma (XV. évfolyam 3. sz.) sok korabeli képpel és érdekes írással, 32 oldalon jelent meg. A színes címlapra a 100 éve meghalt Vaszary Kolos hercegprimás, esztergomi érsek arcképe került, aki annak idején – pannonhalmi főapátként – sokat tett a balatonfüredi fürdőért. A hátsó borítón pedig Deák Ferenc halálakor kiadott emléklapjának részlete, valamint az egykori füredi Deák Ferenc sétány képe egy 1915 körüli képeslapon látható. A lapszám KÖZLEMÉNYEK rovatát Baán Beáta cikksorozatának második része vezeti be, az első füredi dalárda, a köznyelven református dalkör 1883 és 1896 közötti története az egyeslet jegyzőkönyveinek tükrében. Küronya Bence a szerzője a második cikknek, amelyben édesapjáról, a 110 éve született népszerű füredi pedagógusról, id. Küronya Jenőről ír. Ezt követi Kellei György *Üzenetek odaát* sorozatának újabb folytatása, ezúttal a költő, Kondor Ilona és az etnográfus, múzeumigazgató, Matyikó Sebestyén József a szerzőnek dedikált könyveit láthatjuk, és a hozzájuk fűződő személyes emlékekről olvashatunk.

Az ÉVFORDULÓK részben Tóth-Bence Tamás *A 2015. év harmadik negyedévének kiemelt évfordulói* című, sok hasznos és érdekes helytörténeti adalékot tartalmazó összeállítás olvasható, a PÓTLÁSOK rovatban a *Balatonfüred emlékjelei* című könyvhöz fűz kiegészítéseket. A TALLÓZÓ rovatban pedig *75 éve írta a „Balatonfüred” című újság* című érdekes összeállítás jelent meg. Az EGYESÜLETI HÍREK rovat az egyesület közhasznossági jelentését tartalmazza. A lapszámot egy kis ismertető *Balaton halaink* címmel, illetve a Bodorka Balatoni Vízivilág Látogatóközpontot népszerűsítő sorok zárják.

A *Füredi História* 4. száma (XV. évfolyam 4. sz.) sok korabeli képpel és érdekes írással, 32 oldalon jelent meg. A színes címlapra a 200 éve született Rómer Flóris arcképe került, a hátsó borítón pedig síremléke és arcképes emléktáblája látható. Az új lapszám KÖZLEMÉNYEK rovatában Tóth-Bence Tamásnak *Újabb adalékok az eleméri és ittebei Kiss család történetéhez* című írása jelent meg, amelyben a Kiss Ernőről, az Aradon kivégzett honvéd főtisztek egyikéről kialakított képet pontosítja tovább a szerző. Ezt követi Némethné Rácz Lúcia cikke a sokoldalú tudós, Rómer Flóris Füredhez fűződő műveiről, személyes kapcsolatairól és füredi látogatásairól. A következő közlemény Baán Beáta cikksorozatának befejező része, az első füredi dalárda, a köznyelven református dalkör magtárának története az egyeslet jegyzőkönyveinek tükrében. Z. Karkovány Judit pedig *Öten indultunk* című díjnyertes írásában egy balatonfüredi deportált élettörténetét dolgozta fel. Folytatódik a balatonfüredi vitorlástelepek sorozat, a mostani részben Rácz János a Magyar Vitorlás Szövetség, valamint füredi telephelyének és kikötőjének történetét foglalta össze.

A PÓTLÁSOK rovatban Tóth-Bence Tamás adatpontosítása a *Balatonfüredi életrajzi lexikon* című könyvhöz, és pótlása a *Balatonfüred emlékjelei* című könyvhöz jelent meg. Az ÉVFORDULÓK részben pedig *A 2015. év negyedik negyedévének kiemelt évfordulói* című, sok hasznos és érdekes helytörténeti adalékot tartalmazó összeállítás olvasható. Az EGYESÜLETI HÍREK rovat két gyászjelentése elhunyt tagtársakról szóló méltó megemlékezést tartalmaz. A lapszámot pár soros helyreigazítás és egy kis ismertető *Balaton halaink* címmel, illetve a Bodorka Balatoni Vízivilág Látogatóközpontot népszerűsítő sorok zárják.

Rácz János

Töki Helytörténeti Füzetek

A sorozat 1. száma, amely a Franciaországban élő neves levéltáros-történész, Kecskeméti Károly *Tök község parasztsága az Urbáriumtól az úrbéri per végéig 1770–1879* című, 1956-ban írott egyetemi szakdolgozatának gondozott szövegét tartalmazza, 2009-ben látott napvilágot. Selmeczi Kovács Attila írt hozzá ismertetést, ez a *Honismeret* 2010. évi 2. számában jelent meg. A sorozat folytatására: négy új füzet kinyomtatására 2015-ben, hat év szünet után adódott lehetőség.

Kemény Attila: A társas élet szokásai a töki szőlőhegyen. A sorozat 2. füzet egy néprajzi tanulmányt, Kemény Attila szakdolgozatának javított, helyenként kiegészített változatát adja közre.

A bevezetésben a szerző történeti adatokat sorakoztat fel annak igazolására, hogy a helyi szőlőművelésnek több mint 600 éves múltja van, majd bemutatja az Etyek-budai borvidékhez tartozó, kiváló borokat termő szőlőhegyet. Ezt követően részletesen ismerteti a gazdák borért való kijárásiának, spontán találkozásainak, társasmunka-alkalmainak és szervezett, ünnepi összejöveteleiknek szokásait. A szerző figyelme a régi és az új népszokásokra egyaránt kiterjed, hogy összehasonlításuk révén meg tudja állapítani, mely szokások maradtak fenn, melyek veszték ki és melyek azok, amelyek módosult formában élnek tovább, s miképp változtak.

A kötetben külön fejezetet kap az együtt pincéző társaságok szerveződése és összetétele, a szőlőhegyi társas élet tréfái, valamint a borozás helyi megítélése.

A vizsgált területre vonatkozó, számottevő szakirodalom híján a szerző csaknem kizárólag helyi adatközlőktől gyűjtött információkra támaszkodik. *A társas élet szokásai a tőki szőlőhegyen* című tanulmány önálló néprajzi gyűjtésen alapul, a téma átfogó vizsgálatát tartalmazó, minden részletre kiterjedő anyagközlés. Kismonográfiának tekinthető.

Stílusa olvasmányos, a témához illő. A tőki szőlősgazdákkal készített interjúk szövegéből választott idézetek és a mellékletben közölt képek egyrészt szemléletes teszik a dolgozatban leírtakat, másrészt megerősítik azok hiteleségét.

Bóhm András (szerk.): A Nyakas-tető természeti képe. A füzet sorozat 3. száma a Perbál, Tök és Zsámbék fölé magasodó Nyakas-hegy természetrajzáról nyújt átfogó ismereteket. A monográfia létrejötte négy szerző összehangolt munkájának köszönhető, név szerint Bóhm András, Kemény Attila, Polonyi Vilmos és Zsarnóczay István érdeme. A szöveg nagy részét Bóhm András (biológus) vetette papírra, s ugyancsak ő vállalkozott a társ-szerzők tevékenységének koordinálására és a kiadvány megszerkesztésére is.

Tardy János a dolgozat elé írt Beköszöntőben így értékeli a csapatmunka eredményét: „*Élvezetes, igényes és szakmailag hiteles kötetet tart kezében az olvasó. A Zsámbéki-medence értékeit, a tőki természeti környezetet legjobban ismerő, elhivatott lokálpatrióta szakemberek írták, s munkájukkal sokunk örömeire és szellemi gazdagodására számottevő hiányt pótolnak.*”

A szöveget tanulmányozva szembevető a gondos szerkesztés, a jó tagoltság. Hat részre tagolódik.

Az 1. főfejezet a Nyakas kialakulásának történetét tárgyalja a földtörténeti harmadidőszaktól kezdve napjainkig. Ismerteti a domborzatalakulás meghatározó időszakait és folyamatait, a felszínen vagy a felszín közelében található kőzettípusokat, azok jellegzetes ősmaradványait, valamint a kőzetek kitermelésének és felhasználásának különböző módjait.

A 2. fejezet a Nyakas-hegy flóráját élőhelytípusok szerint tekinti át. A 3. fejezet a növénynek sem, állatnak sem tekinthető gombákat, a 4. pedig előbb a gerinctelen, utóbb a gerinces állatfajokat sorakoztatja fel fajcsoportok szerint, rendszertani sorrendben. Az egyes növény- és állatfajok leírása tömör, lényegre törő, a közölt fotók és rajzok is színvonalasak, elrendezésük esztétikus.

Az 5. fejezet logikusan kapcsolódik az előzőkhöz, ugyanis a természeti környezet védelmének kérdéseivel foglalkozik. Megtudjuk belőle, hogy a Nyakas-tető nagy része az Európai Unió Natura 2000 hálózatába tartozó, védett terület, amelyre különböző uniós irányelvek és egyéb előírások vonatkoznak. A 6. (utolsó) fejezet a természetvédelem helyi gyakorlatát, nevezetesen a Zsámbéki Medence Tájvédelmi Egyesület tevékenységét mutatja be.

A kiadvány kiválóan alkalmazható az iskolákban oktatási segédletként, de a természetkedvelők is haszonnal forgathatják.

Ónodi Szabó István: Tárgyi emlékek Tök múltjából. A 4. füzet szerzője Bemutatkozásában leírja, hogy diákkorában régésznek készült, mégis jogász lett belőle, de az archeológia iránti vonzódása megmaradt. Amatőr kutató, aki nem csak gyűjtögeti a múlt emlékeit, hanem a szakirodalmat is tanulmányozza, a leletek azonosításához pedig szakemberek segítségét kéri.

A Bevezetésben arra figyelmezteti az olvasót, hogy a lexikonok és a falu múltjával (is) foglalkozó forrásmun-

kák egymásnak ellentmondó adatokat tartalmaznak. Az általa felfedezett nyilvánvaló hibákat ki is javítja. Ugyancsak a Bevezetésben említi meg a legutóbbi időben történt régészeti kutatások eredményeit.

A tanulmány két nagy részből áll.

Az I. rész Tök község három nevezetes, a Nemzeti Múzeum Lapidáriumában kiállított római kori leleteinek ismertetésével kezdődik. Ezek domborművek, az egyiken táncoló nőalak, a másik kettőn koccsiposta ábrázolása látható. Az elsőként említett köelmék részletes leírását, Zichen Gyula 1890-ben megjelent cikkéből teljes egészében idézi a szerző. Ez túlzásnak tűnhet, de a szöveg olvasása közben meggyőződhetünk róla, hogy nem volt hiábavaló a hosszú idézet közlése.

Ezután a szerző őskori, ókori és középkori leleteinek leírása és fotókon való bemutatása következik. Meglepő az őskori pattintott és csiszolt köeszközök nagy száma és anyaguk megmunkálásának magas színvonala. Szembevető a cseréptöredékek változatossága: különböző anyagúak, méretűek, formájúak, eltérő díszítésűek. Különböző korok és kultúrák emlékei. Megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a római kori „terra sigillata” töredékek, ezek ugyanis rendkívül finom anyagból készültek, melynek lelőhelye, összetétele, készítési technikája nagyrészt még ma is rejtély. A középkori tárgyak közül érdemes kiemelni azt a kézi malomkő-párt, amely tökéletesen összeillik. Nagy szerencse kellett a megtalálásához.

A tanulmány II. részében kapnak helyet a település műemlékei. Három ilyen van: az Árpád-kori templomrom, a református templom, amely középkori elődjének többszöri bővítése után nyerte el mai, barokk formáját, és a valamikori fogadó, a Plettler-ház. Két érdekes és kutatásra érdemes régi építményről tesz említést a szerző: egy faragott kővekből szépen megépített hidról, továbbá a hajdani halastó gátjáról. A múlt emlékei közé tartozik a református temető is, amely a szerző véleménye szerint átfogó vizsgálatot igényel.

Ónodi tanulmányához függelékként Kemény Attila *A tőki templom festett famennyezete* című írása kapcsolódik. A református templom belső terének díszé a névkomáromi festő-asztalosok által 1740-ben készített, növényi ornamentikával díszített famennyezet volt 1802-ig, lebontásának évéig. A szerző feltárja a fatáblák és töredékek történetét 1740-től napjainkig. Kifejti a festett mennyezet templombeli szerepét, ismerteti elkészítésének technikáját és esztétikai értékeit. Végül egy örvendetes eseményről tudósít: a tőki egyházközség 2000-ben elkészítette a rangos alkotás másolatát, és az eredeti mennyezet helyére szereltette. A közölt képek a másolatról készültek.

Kemény Attila (szerk.): Így emlékszem. Idős emberek mesélnek a múltáról. Az 5. számú füzetben három visszaemlékezést találunk. A három adatközlő közül kettő „élettörténeti interjú” keretében meséli el az életüket, egyikük pedig írásban adja közre a társasági lét falusi (konkrétan tőki) formáiról megőrzött emlékeit.

Az interjúalanyok nem tétlen szemlélői voltak az általuk elbeszélt eseményeknek, hanem többnyire tevékeny résztvevői, nem ritkán elszenvedői. A közölt szövegek amellett, hogy szórakoztató olvasmányok, sok tanulsággal szolgálnak a mai és a jövő generáció számára, például a tekintetben, miként egészítheti ki egymást a munka és a szórakozás, hogyan lehet alkalmazkodni a változó körülményekhez, hogyan lehet túlélni még a legnehezebb időköt is.

Ezek a történetek azért is értékesek, mert kiváló forrásai a történettudománynak, emellett a néprajzi és szociológiai kutatásnak is.

Az idős adatközlők a két háború közötti korszakról és a XX. század második feléről, épp arról a két időszakról nyújtanak információkat, amelyről a történelem- és néprajztudománynak csak töredékes és ideológiailag meghatározott képei vannak. A valós összkép kialakításához elengedhetetlenül szükségesek ezen idők tanúinak visszaemlékezései, akár szóbeli (oral history), akár írásbeli formában.

A *Töki Helytörténeti Füzetek* sorozatszerkesztője: Kemény Attila, kiadója: a Kortárs Képzőművészetért 2004 Alapítvány, Tök. Az ismertetett füzetek kiadásának éve: 2015.

Kemény Attila

Barna Gábor (szerk.):

Kaposkelecsény

Kaposkelecsény, Erdélyi János és egy tucatnyi néprajzkutató a nyolcvanas évekből, valamint napjainkból. Hol találhatjuk meg a kapcsolatot az előbb felsoroltak között? A válasz mindenképpen a Bethlen Gábor Alap, a Prosperitas Alapítvány és a Keresend Polgári Társulás támogatásával megjelent fenti című könyvben keresendő. A Barna Gábor szerkesztésében megjelent, 318 oldalas tanulmánykötet tematikailag rendkívül színes és képekben bővelkedő.

Kaposkelecsény egy kicsiny, korábban három faluból (Magyarmocsár, Ungnyarád és Kelecsény) álló község az Ung vidéken, a mai Szlovákiában. A Nagykapos közelében fekvő település jelenleg a Kassai kerület Nagymihályi járásához tartozik.

A könyv nyitánya, a *Tartalomjegyzék* után Erdélyi János egyik szülőföld témájú verse következik. Ez nem véletlen, hiszen a Kisfaludy Társaság egykori titkára 1814-ben, tehát 200 éve született, így a tanulmánykötet szerzői a kiadványt az ungi táj nagy szülőltjének és mai lakóinak ajánlják.

A kötet előszava, a *Beköszöntő*, amit Fuksz Sándor (a Fuksz névvel egyébként többször is találkozhatunk; nem csak az adatközlők jegyzékénél, de a falu kapcsolattrendszereit vizsgáló tanulmányban is) írt, és a *Szerkesztői utószó* együttesen igen sokat elárul a gyűjtések körülményeiről, a kötetben felhasznált anyagokról, de a kutatás indíttatásairól, valamint eredményeiről is.

A *Szerkesztői utószóból* kiderül, hogy jelen kötet szerzői Fuksz Sándor helybeli vállalkozó meghívására érkeztek Kaposkelecsénybe, s 2007-től 2009-ig folytattak ott terepmunkát. Nem mindegyikük számára volt idegen a környék, hiszen sokan közülük 1981 és 1985 között csoportos kutatómunkát végeztek az Ung-vidéken, többek között D. Varga László, Géczy Lajos, Bodnár Lajos és Gálgyóczy Tibor támogatásával. Pontosan ezért érdekes a kötetben olvasható tanulmányok keletkezési körülménye, hiszen az évtizedekkel korábbi gyűjtések anyagait egy alapos és gazdag recens kutatással toldották meg, s mindezeket egy változástörténeti kerthe illesztve értelmezték. A tanulmánykötet elkészültének folyamatára így 2014-ben került pont, amikor is támogatók bevonásával sikerült kiadni a könyvet.

Az *Előszó* után összesen kilenc tanulmány következik, majd a korábban már említett *Szerkesztői utószó*, Kaposkelecsény válogatott néprajzi és helytörténeti bib-

liográfiája, végül az adatközlők jegyzéke, majd a kötet szerzőinek bemutatása.

Örsi Julianna írása, mely a település kapcsolattrendszert vizsgálja, egyben a könyv legerjedelmesebb tanulmánya. Az emberi kapcsolatok házassági, gazdasági és egyházi szempontból való vizsgálatát alaposan és változatos forrásokból anyagot merítve végzi el a szerző. A község általános bemutatásán és a népesség XX. századi változásain keresztül a házasági kapcsolatok elemzésén át a vérségi kapcsolatok alakulásáig számos nagy és ezen belül kisebb résztemával foglalkozik. Az általa használt források közül talán az 1958 és 1986 között vezetett helyi, kézzel írott krónikát érdemes kiemelni, melyet később ő másolt le. Emellett az iskola krónikájában és más helyi anyagokban is rengeteg felhasználható adatot talált. Az írást grafikonok, táblázatok (főként a jelenkorban használatos rokonsági terminológiák bemutatását hivatott táblázat) teszik izgalmasabbá.

Gecse Annabella tanulmányának témája a „*közép-európai, egykori szocialista országok mindegyikét érintő, a munkanélküliség problémájával kéz a kézben járó külföldi munkavállalás, annak megélése résztvevőként és megítélése közösségi megfigyelőként – Kaposkelecsény esetében.*” Írásával legfőképp a külföldi munkavállalások okaira és céljaira, valamint időtartamára szeretne választ adni, és arra is, hogy hogyan élt meg a munkavállaló a két világ találkozását, illetve, hogy megmaradhat-e külföldön az illető szlovákiai magyar státusza.

Magyari Márta neve szerzőként kétszer is feltűnik a tartalomjegyzékben, hiszen a kutatónő nem csak Kaposkelecsény paraszti gazdálkodásának múltjáról, illetve jelenéről írt nagyszerű tanulmányt, de egy ung-vidéki magyar katona, Timkó Sándor első világháborús verseit is közli (kis magyarázó és összegző bevezetővel). Előbbi írásában a XIX. század végétől napjainkig tekint át az állattartás és a növénytermesztés helyi stratégiáit, különböző statisztikai forrásokból, általa készített interjúkból és a helyi krónikákból nyerve adatokat az elemzéshez.

„*Káposzta törvepaszulya*” – *Kaposkelecsény táplálkozása* címmel Sz. Tóth Judit írt tanulmányt, ezzel gazdagítva az Ung-vidék táplálkozaskultúrájáról szóló szakirodalmak sorát. Történeti áttekintést ad az alapanyagok használatáról, az elkészített ételekről, a munkamegosztásról és a konyhai eszközökről, illetve technológiáról a XX. század első évtizedeitől napjainkig. Az ünnepnapok táplálkozásának módjait tárgyaló, illetve *A kelecsényi konyha jelképei* című részek igazán izgalmas alfejezetnek számítanak a tanulmányon belül. Az írás végén található fotók közlése még jobban segíti az olvasót a vizsgált település kultúrája e kis részének megismerésében.

Zomborka Márta is a kötet szerzőinek azon csoportjához tartozik, akik már a nyolcvanas években is jártak Kaposkelecsényen gyűjteni. A háziaszoknak előállításáról és használatáról szóló tanulmánya igen szép példája az olyan írásoknak, amelyekben nem csak a háziszóttések előállításának helyi módjairól olvashatunk, de a szobán forgó tárgyak utóéletéről, későbbi felhasználásukról, öröklésükről is kapunk információkat. Az előállítás folyamatokat a díszítés módjaira is kitérve részleteiben ismerhetjük meg, megtartva az eszközök, mozdulatok esetleges helyi, tájnyelvi elnevezéseit. A tanulmány végén közölt fotóanyag itt is változatos és jól strukturált.

Bathó Edit öltözködési szokásokról (XX–XXI. század) írott tanulmányához nem csak Nyarád, Mocsár és Kelecsény (tehát a mai Kaposkelecsény) településekről

gyűjtött, de adatközlői lakhelyeinek felsorolásában Mogyorós, Dereglyő vagy Bés települések is megjelennek. Tanulmányát két nagy fejezetre oszthatjuk: az egyik a hétköznapi, a másik az ünnepek viselkedésével, öltözködési szokásaival foglalkozik. A lakodalmi öltözködés vagy a gyász, illetve a vásárlási szokások témáira is kitér ez a remek változásvizsgálat.

Barna Gábor tanulmányának címe *Az ünnepek változó világa*. A szerző Kaposkelecsény hagyományos ünnepeit, az egyházi év szokásait és a kalendáriumi ünnepeket a keresztény (katolikus és református) egyházi év rendjében tekinti át. Az állami és nemzeti ünnepeket nagyon találóan történeti távlatban ismerteti, először az első Csehszlovák Köztársaságban, majd Magyarország részeként, ezután a szocialista Csehszlovákiában, majd legvégül a bársonyos forradalom és Szlovákia önállósága utáni évek viszonylatában értelmezve. Az írást lezáró, a kutatás tanulságait ismertető részben a kulturális emlékezet, az ünnep szintjei és értelme, valamint a különböző időszemléletek témájára is kitér. Tanulmánya végén nagyon gazdag, jól összeválogatott képanyagot közöl.

A tanulmánykötet utolsó írása – a már említett, Magyar Márta által közölt első világháborús verses búcsú témájú tanulmány előtt – Nagy Réka Anna tollából került ki, melynek témája az olvasási szokások vizsgálata az egyéni és a közösségi identitás tükrében. A falu oktatási és vallási intézményeinek számbavétele mellett többek között a művelődési lehetőségekre, a könyvesboltokra és azok szerepére, a nyelvhasználatra, és az olvasói motivációkra is kitér. Az egyes tanulmányokhoz tartozó fotók jól megszokott elemei a kötetnek.

A tanulmánykötet mindent magában foglal, ami a *jóízű olvasáshoz* szükséges: változatos témákat, igényes kivitelezést (pl. fotók), és szakmai hitelességet egy olyan kedves és évtizedeken átívelő kutatási háttértörténettel, amely nagyszerű írások megszületéséhez vezette el a szerzőket. (Kaposkelecsény. Egy Ung megyei település múltja, jelene a 20. században. Prosperitas Alapítvány, Kaposkelecsény, 2014. 318 p.)

Szabó Boglárka

NOVÁK LÁSZLÓ FERENC:

A Három Város néprajza

Novák László Ferenc első kismonográfiája, a *Három Város* 1986-ban jelent meg a Gondolat Kiadó 1960-as években útjára indított, a magyar néprajzi tájegységeket bemutató kis kézikönyveinek sorában. Azóta eltelt három évtized, és e néprajzkutató életműve egy gazdag szeletét tárja elénk a 2015-ben Debrecenben a Studia Folkloristica et Ethnographica 60. köteteként megjelent, *A Három Város néprajza* című monográfia vaszkos kötetében, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének jóvoltából.

Novák László Ferenc néprajzkutató, történész és geográfus, aki egy életen át a nagykőrösi Arany János Múzeum igazgatójaként is fontos életművet hagyott az utókorra, a magyar néprajztudomány kimagasló egyénisége. Ő is azoknak a nagy elődöknek a munkásságához kapcsolódik, és viszi tovább a hátramaradott szaktudományos kérdések feltárását, akik az Alföld-kutatás alapjait rakták le, és akiknek a sora Györffy Istvánnal kezdődik, majd Szilágyi Miklós, Juhász Antal, Tálasi István, Szent István, Varga Gyula, Molnár Balázs, Bárh János, Bellon Tibor, Papp László, Szabó Kálmán, Égető Melin-

da, Barabás Jenő, Szabó László, Kocsis Gyula, Márkus István és mások neve fémjelzi az eredményeket. A Három Városhoz fűződő településnéprajzi kutatásain kívül figyelme kiterjedt számos más alföldi település múltjára is (Gyoma, Mezőberény, Szabadzállás, Nyársapát, Hódmezővásárhely). És mindemellett fontos alapmunkák kapcsolódnak a nevéhez a néprajztudomány egyéb témakörei kapcsán is: gazdálkodás, társadalomnéprajz, népművészet, szokás- és hiedelemvilág, vallási néprajz. Azonban kétség kívül ő az a kortárs tudós ember, aki a Három Város történeti múltjának és népeletének feltárásában eddig a legtöbbet munkálkodott.

A Három Város, azaz Kecskemét, Cegléd és Nagykőrös alföldi mezővárosok történelmi múltjában számos hasonló vonást találhatunk. Nem véletlenül említik őket együtt a történelmi források már a XIV. századtól kezdődően. Különösen Kecskemét és Nagykőrös fejlődése mutat jelentős mértékű hasonlóságot, noha Kecskemét nyitottabb város volt, Nagykőrös pedig megőrizte zártságát – gazdasági, társadalmi és vallási téren egyaránt.

E három szomszédos település a környező alföldi mezővárosokhoz képest kedvezőbb helyzetbe került a török hódoltság idején. A törökkel szembeni önvédelem erősítette az összefogást, ám a török kiűzését követően a három város kapcsolatát már az ellentétek jellemezték. Különösen Kecskemét és Nagykőrös között alakult ki ellentét, amelynek több történelmi tényezője is volt. Mikszáth Kálmán török korban játszódó regényben, *A beszélt köntösben* számos helyen utal e vetélkedésre.

A szerző már a kötet *Bevezetőjében* felhívja a figyelmet arra, hogy a Három Város a mezővárosi fejlődés jellegzetes típusa, több évszázados fejlődés eredménye, amely magyar sajátosság, valójában hungarikum. Majd röviden körvonalazza a mezőváros történeti-néprajzi kutatására irányuló korábbi szakirodalmi kutatásokat, szemléletmódokat.

A monográfia első fő fejezete a mezővárosok fejlődésének kérdéseit, az alföldi mezőváros jellemvonásait mutatja be. Majd a Három Város geológiai sajátosságait elemzi, kiemelve a táj formálódásában szerepet játszó tényezőket. A következő fejezetből azt is megtudhatja az olvasó, hogyan is alakult ki e néprajzi kistáj sajátos megnevezése. A szerző megállapítása szerint ritka dolog az Alföldön az, hogy egymás közelségében három tekintélyes mezőváros alakuljon ki és fejlődjön évszázadok során. Annak ellenére, hogy a három szomszédos város mindegyike önálló életet élt, ám a történelmi szükségszerűség révén bizonyos időszakokban egymásra utalva, összetartva éltek meg közös sorsukat. A szerző az általa feltárt gazdag levéltári forrásanyag révén szemlélteti mondanivalóját.

A Három Város társadalmi című fejezetben a szerző igen jelentős terjedelmet (több mint kétszáz oldal) szánt a téma kibontására, amely a magyar népi társadalomról eddig megírt összefoglalások egyik leg sokrétűbben, a több évtizedes levéltári forrásfeltárás eredményeként megírt feldolgozása. Nagy hangsúlyt helyez a mezővárosi fejlődés sajátosságainak bemutatására. A feudalizmus társadalmi képének megajzolásakor kiemeli a területi kapcsolatokat és a migrációt, majd az egyes rétegek, a helyi társadalom élete elevenedik meg. A kapitalizmus korában, a XIX. század közepétől kezdődően végbemennő változások elemzésével folytatódik a tanulmány, majd megajzolja a társadalmi közösségek (társaságok, körök) életét.

A Három Város hagyományos gazdálkodása című fejezet ugyancsak rendszerszerűen felépített módon tárja elénk a mezővárosok életét. Először magát a településrendszert, az üzemszervezetet ismerhetjük meg, majd a mindezen alapuló, és a gazdálkodás háttéréként funkcionáló mezővárosi építészeti leírását adja. A gazdálkodás fejezetben az állattartás és a földművelés történeti fejlődését olvashatjuk, ugyancsak bőségesen felvonalított levéltári forrással szemlélítve. A mezővárosok jellegét alapvetően meghatározó kézműipar jelen esetben sem csak a helyi társadalom szükségleteit elégítette ki, hanem fontos szerepet játszott a közeli-távoli vidék kapcsolatrendszerében is. A mezővárosi lét további meghatározó elemét, a kereskedelmet ugyancsak életszerűen, a levéltári források gazdag felvezetésével tárja az olvasó elé.

A Három Város szellemi műveltsége fejezet bevezetőjében a szerző arról szól, hogy a mezővárosi hatalom megtestesítője az úri, a cívis, a vagyonos paraszti társadalom volt, akik elöl jártak a művelődésben, amely val-lási keretek között valósulhatott meg. „Magukéva téve a Biblia tanításait, nemcsak mértéktartóan éltek, hanem életbölcseességükkel példát mutattak másoknak is, s ily módon az egész mezővárosi közösségre hatottak. A 18. századtól mind többen magasabb iskolában képezték magukat.” A XIX. század második felétől azonban a polgáriassult gondolkodás, a megváltozott értékrend következtében a városi társadalom többségét a racionalitás, a magasabb értékek iránti fogékonyság jellemezte. Ez a népi hiedelemvilág elhalványulását vonta maga után, a népszokások azonban továbbra is megőrződtek körükben.

A mezővárosi népviselet történeti alakulását a XVII. századtól kezdődően levéltári forrás- és archív fotóanyag segítségével követi nyomon a szerző, a helyi szabó-, szűcs- és vargamesterek munkájának bemutatásával. A népi erkölcs és viselkedés, a népi hiedelemvilág és a népszokások világába is bepillantást kaphat az olvasó, ugyancsak a XVI–XVII. századtól rendelkezésre álló levéltári források bemutatásával, a mindennapi életet felidéző életképek megjelenítésével. Megismerhetjük az egyházi év rendjéhez kötődő kalendárium és az emberi élet fordulói (születés, házasság, halál) szerint sorra vett népszokásokat. A mezővárosi folklórról szóló ismeretek köre a jeles alkalmak népszokásainak, a felnőttek és a gyermekek szórakozási alkalmainak, valamint a népköltészet gyöngyszemeinek a felidézésével válik teljessé.

Novák László Ferenc *A Három Város néprajza* című monográfiája értékes olvasmány a szakma művelőinek és az érdeklődő nagyközönség számára egyaránt.

Bereznai Zsuzsanna

Horsa István és Hanusz Zoltán (szerk.):

Annus néni daloskönyve.

Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai

Az erdélyi Mezőség egyike a magyar népi kultúra emblemikus tájegységeinek. S egyike a viszonylag későn felfedezettnek is, hiszen valójában alig fél száz éve a népzene- és népmesekutatók jóvoltából, valamint a táncházmozgalom elindulása által került be a köztudatba, hogy aztán alig egy évtized leforgása alatt rendkívüli ismertségre teygen szert. Igaz, e vidék voltaképpen ismertsége sokáig mindössze Székre, erre az archaikus kultúráját, rítusait, szokásrendjét a maga organikus voltában az ezredfordulói megőrző nyelvi, etnográfiai szí-

getre korlátozódott, s mellette alig néhány mezősegi település neve csengett még többé-kevésbé ismerősen a trianoni határokon innen. Éppenséggel azok, ahol Kallós Zoltán népzénet, népdalt, balladákat gyűjtött, netán még a Bethlenhez közeli Magyardécsre cseresznyéje vagy mesemondói okán.

E Kallós által bejárt nyugat-mezősegi falvak egyike a Szamosújvárhoz közeli Ördögösfüzes, amely paraszt-muzsikusairól, táncsoportjáról, énekes asszonyairól ugyan szintén ismert volt tánc házas körökben, azonban ez az ismertség a legutóbbi évekig e község népi kultúrája esetében is csak a felszínt érintette. Részint a sorsszerű véletlenek, javarészt azonban a tudatos gyűjtői kiszállások által az utóbbi évtizedben e lokális kultúra mélységei is végre láthatóvá váltak. Megőrkítésre került hangszeres népzéneje az *Utolsó óra* program keretében, a községben tájház létesült, tudományos publikációk sora által vált hozzáférhetővé mese- és mondavilága, a fentiekől korántsem függetlenül ismerette, sőt, *A Népművészet Mestere* cím által elismerté vált több olyan Ördögösfüzesen élő hagyományörző, mint a táncos Réti János, a furulyás-mesemondó Kisláposi András, nem utolsósorban pedig az a Hideg Anna, aki táji és folklórtörténeti értelemben is páriáj ritkító tehetség, hiszen táncosként, népi énekesként és mesemondóként egyaránt csak is a legnagyobbakkal egy sorban említhető.

A 2000-es évek közepén történt mesemondói „felfedezésig” Hideg Annát is javarészt úgy tartották számon a mezősegi népi kultúra szerelmesei, mint egyikét Kallós Zoltán legkiválóbb mezősegi énekesének, aki énektudása mellett átlagon felüli előadói készséggel is bír. Am az általa birtokolt, megőrzött tudás mélységeibe sokáig senki sem látott bele igazán, és bizonyára magában e jeles hagyományörzőben sem tudatosult, hogy valójában mi mindent tud. E sorok írójának személyes folklórgyűjtői tapasztalata és emlékei szerint ezen értékek számbavétele az általa ismert mesekincs megőrkítésével függ össze, amikor maga is rádöbbsent arra, hogy a meserepertoárja valóban nagyszabású, ritka, sőt, páriáj ritkítja, és amikor tudatosult benne az is, hogy ugyanez érvényes hagyományörzői énje másik felére, az általa ismert énekek sokaságára is. Ez utóbbi – akkor még pontosan megbecsülhetetlen – népi énekesi repertoár rögzítésének, megőrkítésének az igénye a meseangy „leletmentése” óta napirenden volt, tudomásunk szerint Karácsony Molnár Erika is hosszú időn át készült rá, konkrét lépés azonban nem történt ez ügyben... Mígnem aztán sorsszerű fordulatot vettek az események, és alig két év leforgása alatt néhány népzénesz lelkesedésének, elhivatottságának és egy e célra verbuválódott kollektíva áldozatos munkájának eredményeképpen megszületett a magyar néprajz történetének egyik legalaposabb egyéniségmonográfiája.

Az *Annus néni daloskönyve* című vaskos, tetszetős küllemű, DVD-melléklettel ellátott kiadvány felöleli Hideg Anna énekrepertoárjának teljes spektrumát. Teljes körűnek mondható, hiszen mind mennyiségi tekintetben, mind pedig zenetörténeti, műfaji értelemben az. A kötet függelékeként számba vett és a DVD-n hallható 581 énekesi darab között régi és új stílusú dalok, balladák, kántáló énekek, egyházi népének, szembetűnően nagy számban katonadalok, továbbá magyar nóták, népies műdalok, román dalok etc. egyaránt megtalálhatók, érzékeltetve, sőt, a kötet bevezetőjében a szerkesztők által ki is hangsúlyozva azt, hogy a Hideg Anna által megőrzött énekek valójában egy egymással szervesen összefüggő, kompakt népi tudás részei, ami igazából csak a maga

egységében szemlélve ismerhető meg hitelesen. Mint ahogy tette azt bő hét évtizeddel korábban Vargyas Lajos a tornai Aj falu zenei élete kapcsán, igaz, ő még nem egyéniségmográfia formájában.

A Horsa István és Hanusz Zoltán népzeneészek szerkesztésében (és az ő gyűjtésük jóvoltából) létrejött impozáns kötet azonban több, mint egy teljesség igényével rögzített és alapos munkával sajtó alá rendezett értékár (bár a kötet maradandóságához már ennyi is éppen elég lenne), hanem egyben példaadó kiadvány is – nagy kérdés persze, hogy 2016-ban vannak-e még a Kárpát-medencében olyan népi énekesek, akikkel egy ilyen kulturális/tudományos vállalkozás megismételhető lenne? Ugyanakkor pedig e kötet annyiban eltér a sok más rokon népzenei tárgyú kiadványtól, hogy esetenként tud és mer akár szubjektív is lenni. Mint például a kötetet felkonferáló néprajzi esszé, amelyben az „adatközlő”-vel való találkozásokról, a gyűjtések során fokozatosan fel-táruuló zenei univerzumra történő katartikus erejű rácsodálkozásról, s megannyi más személyes élményről esik szó.

A szerkesztők szerencsés döntése volt, hogy e „daloskönyv” Hideg Anna önéletírását is magában foglalja, amelyben a mezőszégi parasztasszony gyerekkoráról, házasságának különös történetéről, énekes és mesemondó „mestereiről”, szülőfaluja hagyományos, letűnt világról éppúgy szó esik, mint hagyományörző „karrierje” főbb állomásairól, sikereiről, tudatos hagyományörzővé válásáról. A Hanusz Zsuzsanna által szerkesztett, tájszavak jegyzékével ellátott paraszti önéletírás eredetije szintén ott található a mellékletként közreadott DVD-n. Folklor-történeti szempontból talán e helyen is érdemes megemlíteni, hogy a személyes életút papírra vetésének az igénye Hideg Annában 2007 őszén fogalmazódott meg, amikor a Mentor Kiadó gondozásában megjelent ördögösfüzesi mesekötet, valamint a magyarvistai András Erzsébet önéletírása kapcsán több erdélyi könyvbe-mutatón is részt vettünk közösen, és a személyes beszélgetések, valamint a pozitív olvasói visszajelzések kellőképpen kedvcsinálóknak bizonyultak ahhoz, hogy ebben a műfajban is kipróbálja magát, hogy személyes/lokális emlékeit – akárcsak kalotaszegi társa – maga is papírra vesse.

Az itt ismertetett kötet azonban alapvetően és túlnyomórészt mégiscsak egy népi énekes egyéniségmonográfia, dalainak gyűjteménye, s ennek megfelelően a könyv zömét is az énekek teszik ki. Terjedelmi korlátokból – értelemszerűen – a Hideg Anna által mikrofonba énekelt összes dal nem kerülhetett be a kötetbe, s a lejegyzők (Csernók Klára, Pásku Veronika, Konkoly Csenge) munkájának eredményeképpen közel kétszáz ördögösfüzesi dal került kántálva, szöveggel együtt is megőrkítésre. Személy szerint örültünk volna annak, ha a Hideg Anna-repertoár egyik legfajtyulósabb részét képező archaikus kántáló énekek is olvashatóak lettek volna e fejezetben – természetesen a függelékben és a DVD-mellékletben azok is hiánytalanul ott találhatók. A kötet szerkesztésében képezi a már többször említett függelék is, amely a gyűjtők és Erdélyi-Molnár Klára munkája, és amely a DVD-n szereplő összes ének regisztere, az egyes darabok műfaji klasszifikációjával, tipológiájával, a dalokhoz fűzött énekesi kommentárokkal, a gyűjtés és az énekek biográfiájával egyetemben.

Olyan kiadványt vehet tehát kézbe a tisztelt olvasó, amely minden szakmai igénynek és kíváncságnak megfelel. Lebilincselő népszerűsítő olvassmány, népzenei hangzóanyag és könyv, valamint tudományos monográ-

fia egyszerre. Közreadásáért csakis hálával és elismeréssel tartozunk a kiadvány készítőinek, nem utolsósorban pedig e kiadvány voltaképpeni hősnének, annak a Hideg Annának, aki e kötet által immár végérvényesen egyike a magyar folklórtörténet legjelentősebb népi egyéniségeinek. Csak remélhető, hogy hamarosan narratív tudásának összessége is olvasható lesz egy hasonló, összegző, gyűjteményes kötetben.

(Őseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, Komárom, 2015. 337 p. + DVD)

Magyar Zoltán

Az Isteni Szeretet Leányai Kongregáció budapesti intézetei (1871–2015)

A kötet 2015-ben jelent meg Biró Aurél történész, Budapest Főváros Levéltára munkatársa tollából, amely a szerzetesnővérek adtak ki. A könyv megjelenését a Budapest Főváros IX. ker. Ferencváros Önkormányzata, a Budapest Főváros XII. ker. Hegyvidék Önkormányzata, a Barankovics Alapítvány, illetve magánszemélyek támogatták. A kötet szerzője ezzel a munkával kívánt hozzájárulni a szerzetesrend alapítójá, Lechner Franciska boldoggá avatásához.

A bécsi székhelyű Isteni Szeretet Leányai Társulatot Lechner M. Franciska alapította Szent Ágoston regulája szerint Magyarországra 1870 decemberében jöttek gr. Andrássy Gyuláné és gr. Apponyi Györgyné kérésére. Franciska alapító anyja 1871. január 28-án házat vett a IX. kerület Soroksári (később Ráday utca 36.) utcában. 1871. július 2-án készen állt a ház és a kápolna, a társulat kegyes adományokból tartotta fenn magát. Kezdetben ebben az épületben történt a leányok nevelése is. A Mária Intézet ekkor Erzsébet királyné, majd később Mária Valéria főhercegnő legmagasabb pártfogása alatt állt. Az intézet árva és szegény leányokat nevelt és fogadott be. Szolgálat nélküli szegény cselédeknek menedéket és ingyen ellátást nyújtott. Az intézet számukra négyeszeri egészséges ételt adott, tiszta és rendes ágyat, barátságos és szeretetteljes bánásmódban részesültek. A szolgálatra képtelen cselédeknek az öreg napjaikra is biztosították az elhelyezést. Cserébe a leányoknak be kellett tartani a házirendet. Csak tanköteles korú leányokat vettek fel. A cselédeknek honleveget és cselédkönyvet kellett felmutatniuk, valamint egészségesnek és erkölcsös magaviseletűnek kellett lenniük. 1872. szeptember 5-én utasítás született a női kézimunka-iskola felállításáról.

1872. szeptember 8-tól minden vasárnap és ünnepnap, délután 3 és 6 óra között szegény szolgálók a hit- és erkölcsstanra, olvasásra, írásra, számolásra, valamint minden női kézimunkára, úgymint kötésre, varrásra, ruhakészítésre, szabásrajzra, hajfonásra, fehérrehabilitációra ingyen oktatták a leányokat. A szerzetesnők tevékenységét kettős feladatvállalás jellemezte: szociális-karitatív és oktató-nevelő munka. Ekkor még az intézetben csak 4 nővér lakott. 1873-ban nyílt meg a leányintézet, majd 1874-ben négyosztályos magán elemi iskola. 1878-ban hatosztályos elemi iskolájuk volt, amely 1880. augusztus 12-én nyilvánossági jogot kapott. Mivel az épület szűknek bizonyult, Lechner M. Franciska alapító anyja 1886-ban megvette a ház háta mögötti, Knézych utcai házat is, majd jobbról és balról egy-egy szárnyal kötötte össze a két épületet (Mária és Margit Intézet). Mivel azonban ez az épület is kicsinek tűnt, azt elbontották, hogy a helyén egy kétemeletes házat emeljenek. 1889-ben a zárda udvari részével határos Knézych utcai telke-

ken épült iskolákat különválasztották a Mária Intézetből és azt Árpád-házi Boldog Margitról nevezték el. Ide helyezték át a Mária Intézetből az internátust (85 növendék részére berendezte), az elemi iskolát, melyet ettől fogva hivatalosan Szent Margit Nevelőintézetnek hívtak.

Az 1889–1890-es tanévben az intézet két felső osztállyal bővült, így felső népiskola jelleget nyert, majd 1895. szeptember 12-én Vaszary Kolos hercegprímás engedélyével polgári iskolát nyitottak. A bentlakók részére: 4 elemi, 4 polgárit, míg a bejárók részére: kisedővödát, varró- és vasárnapi iskolát működtettek. A fejlődést az 1919-es kommun akasztotta meg. 1919-ben létrejött az önálló magyar tartomány, így 1919–1927 között ebben az épületben működött a tartományház, amelyet a nővérek hamar kinőttek. A Szent Margit Nevelőintézet (Knézich utca 5–7.) az 1948-as betiltásáig a leánynevelés és oktatás egész palettáját lefedte. 1890-től óvoda valláskülönbség nélküli felvétellel, 1880-tól elemi népiskola, 1895-től polgári leányiskola, 1908–1940 között polgári iskolára épülő női kereskedelmi szaktanfolyam, 1930-tól nyolcosztályos leánygimnázium, 1946-tól nyolcosztályos általános iskola (az elemi iskola négy osztálya és a polgári iskola összevonása után), mindezekhez leányinternátus és fakultatív különórákon idegen nyelv, zene, képzőművészet is társult (többben magántanulóként vettek részt az oktatásban). A Knézich utcai zárda mellett a IX. ker. Bokréta utca 27. szám alatt 1914-ben nyitottak egy árvaházat.

A rend 1903-ban vásárolta meg a Széchenyi-hegyen fekvő Cathry-féle ingatlant (I. majd XII. ker. Farkasvölgyi út 12. szám), ebből lett a Szent József-lak, az intézet üdülőháza. Idővel sikerült megszerezni több szomszédos telket, így 24 hold vette körül Cathry Szaléz Ferenc (mérnök, a fogaskerekű tervezője) egykori villáját. Kezdetben itt egy kis gazdaságot hoztak létre, hogy önelátóak legyenek. A sertésállomány mellett kecskét, szarvasmarhát, lovat is tartottak. Az idők folyamán gyümölcsöskert, konyhakert került kialakításra. Télien szánkóznai lehetett, a saját domb mellett erdő (tölgy és fenyves), rét, mező, szakadék is volt. A szép kis ligetekben sétautakat hoztak létre. A szomszédos Weiss-féle telket (14. szám) is megvásárolták, amelyre később hatalmas méretű anyaház és templom épült. A rendház (benne a templom) alapkövét Csernoch János hercegprímás szentelte meg és tette le 1925. május 20-án, az ünnepélyes felszentelést Kohl Medárd püspök végezte 1927. június 12-én.

A tartományfőnökség, anyaház és háztartási gazdasági továbbképző internátust Morvay M. Valéria tartományfőnöknő kezdeményezésére építették (az amerikai testvérek anyagi támogatásával). Tervezője Kiss József volt, az építkezés Petrovác Gyula műépítész, nemzetgyűlési képviselő ellenőrzése mellett indult meg. A négyszintes épület 1927-re készült el, homlokzata szárazon sajtolt téglá és részben faragott műkö alkalmazásával nyert gótikus stílusú kiképzést. A jobb és a bal szárny mindegyik emeletén egy-egy zárt verandát alakítottak ki. Az épületnek 72 lakószobája és munkaterme, egy nagy gyűlésterem és két nagy étkezője volt. Az első emeleten kaptak helyet a betegszobák, a gyógyszerház, az ápolószoba, a munkaterem, a másik szárnyban a vendégszobák és a házi lelkész lakása. A második és harmadik emeleten (noviciátus) voltak a lakó- és hálószobák, valamint a munkatermek és a rendház hivatalos helyiségei. A főbejárat a vesztibülbe vezetett, ahonnan jobb és bal felé a lépcsőházba, majd tovább az üvegfestményekkel díszített templomba lehetett eljutni. Az épületben személy- és teherlifteket helyeztek vízembe, ezek segítségével lehet-

tett igénybe venni a jobb és bal szárnyon lévő napfürdőteraszokat. Minden szinten modern fürdőszobák, WC-k, hideg-meleg vizes mosdóhelyiségek voltak. A meleg víz és a központi fűtés a pincében elhelyezett két kazánház biztosította (ezt az áramfejlesztőkkel együtt a Thiergärtner és Stöhr Rt. készítette 1927-ben). A zárda saját áramfejlesztő gépházzal is rendelkezett, melyet Kiss József tervezett 1926-ban. Az építőanyagokat a fogaskerekű vasúttal, majd szekereken szállították. A nagy tömegű, magastetős épület neogót faragású részletekkel, sárga és vörös téglaburkolattal épült, közepét három túszerű, zöldre patinázódott, vörösréz torony koronázta. A főoltár felett a Szentséges Szívére mutató Krisztus szobra állt, a diadalív előtti két neogótikus mellékolárt pedig a Szeplőtelen Fogantatást és Szent Józsefet ábrázoló szobrok díszítették. A templom színes ólomüveg ablakai a magyar szenteket ábrázolták, három oltára volt: Jézus Szíve (főoltár), Szeplőtelen Fogantatás, Szent József. A duplamanuális, villamos meghajtású orgona a kóruson kapott helyet, a kereszttúti stációk Münchenből származtak.

Az épület főbejáratánál Jézus Szíve-szobor, a lépcsőknél Szent Mihály arkangyal szobra, a kertben Lourdes-i barlang illetve a kereszttúti stációk kerültek elhelyezésre, a ház homlokzatára Szent József szobra került. A kertnek útjait a Boldogságos Szűz és a szentek szobrai és képei díszítették, de mindezek felett állt az Úr Jézus kereszttúja, s ennek végén a Megfeszített Megváltó keresztje. Olyan rendházat építettek, amelynek a temploma a világi hívők részére is nyitott volt. Itt a környék lakói és a kirándulók is részt vehettek a szentmisén. 1926-ban költözött fel a kandidátúra a noviciátussal együtt a tartományházba, hiszen a pesti házuk már nagyon szűkös volt. A rendházban 1944-ben zsidó üldözötteket bújtattak, 1945-ben pedig sebesült szovjet katonákat ápoltak. 1945-ben a kápolna tornya és keresztje ledőlt. A tornyot már nem építették újjá. 1949-ben traktorokat telepítettek a harmadik emeleti noviciátus helyére. Az ingatlanra több szervezet is szemet vetett, ezért telepítették ki később a nővéreket. Ugyan a kommunisták két rózsadombi ingatlant ajánlottak a Szemlőhegyi utcában, ezt azonban az ügy komolytalansága miatt nem fogadhatták el. Az épületet 1950-ben államosították, akkor az Államvédelmi Hatóság, később a Rendőrségi Főiskola, jelenleg a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara működik benne. A tartományházban működött 1940–1948 között az Isteni Szeretet Leányainak vezetése alatt álló, érettségizett leányok számára fenntartott Árpád-házi Szent Erzsébet háztartási-gazdasági továbbképző intézet és szaktanfolyam.

A nővérek 1914-től árvák otthonát működtettek a IX. ker. Bokréta-Tűzoltó utca sarkán lévő épületben, 1929-ben zárdát és iskolát Rákospalotán, 1941-től tanulmányházat és óvodát Mátyásföldön, amelyeket 1948-ban államosítottak. A szétszórás után 1994-ben a IX. kerület Viola utca 30–32. számú épületet adta az állam cserébe a korábbi két ház (Bokréta utca 27. és Tűzoltó utca 27.) helyett, amelyet a IX. kerületi önkormányzat felújított. A ház egyik részében a tartományi központ működik, míg a másik rész az egyetemista leányok kollégiumaként funkcionál. Valamint 1996-tól a XVI. kerületben zárdát tartanak fent.

(*Biró Aurél: Az Isteni Szeretet Leányai Kongregációja [Filiae Divinae Caritatis – FDC] budapesti intézeteinek története 1871–2015. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2015)*

Biró Aurél

Arrabona 2013

2015 november 27-én ünnepelte a muzeológusok táborára Rómer Flóris, a nagy polihisztor, többek között a magyar régészet megszervezőjének 200. születésnapját. Ez alkalomból Győrben, a 2010 óta már az ő nevét viselő múzeumban emlékeztek rá egy konferencia résztvevői és huszonegy előadó, illetve szerző. És már az előadások megkezdése előtt kézbe is vehették a jelenlevők az előadások teljes szövegét, amely a győri múzeum évkönyvének, az *Arrabonának* 51. köteteként jelent meg. Csécs Teréz, a múzeum könyvtárosa szervezését dicséri a példás gyorsaság, ami honunkban sem jellemzi a konferencia-kötetek elkészülését. A majdnem 400 oldalas mű bevezetőjét a 2013-ban elhunyt egykori múzeumigazgató, T. Szőnyi Eszter rövid Rómer-életrajza képezi, amely a győri múzeum megalakulásának 150. évfordulóján hangzott el 2009-ben. A többi előadás már Rómer életének kisebb életszakaszairól szól, tevékenységének egy-egy részletét mutatja be. Ezért jó, ha az olvasó a korábbi életrajzából (Kumlik Emil, 1907) vagy bővebb méltatásaiból (Régészeti Dolgozatok az ELTE Régészeti Intézetéből 1. 1958 stb.) is tájékozódik. Ezek ismeretében jobban tudjuk értékelni a jelen kötet jelentőségét, amely a rendkívül szerteágazó és tartalmas életpálya kevésbé ismert epizódjait igyekszik megvilágítani. Életművének forrásai háromfelé szóródtak a szülőhely (Pozsony, ma Szlovákia fővárosa) és az életút utolsó állomása, a nagyváradi püspökség (Románia) között. A főbb állomások ezeken kívül Győr, a bencés gimnázium, ahol múzeumot alapított, de ahol még inkább természettudós-tanár, aztán Budapest, ahol kiteljesedik élete: tanít az egyetem régészeti tanszékén, régész a Nemzeti Múzeumban, a Katolikus Főgimnázium igazgatója stb.

A természettudós Rómer Galambos István mutatja be, majd Schmidt Dáviddal közösen Rómer híres herbáriumának megmaradt lapjait felkutatva méltatják annak jelentőségét. Aldozy István az országos meteorológiai szolgálat létrejötte előtti időszak győri észleléseiről ír, amelyeket Rómer jegyzett fel. T. Bíró Katalin az ember legkorábbi köeszközeit tekinti át, amelyeknek Rómer, korát messze megelőzve, nagy jelentőséget tulajdonított, és az ősi kereskedelmi kapcsolatok legelső hírmondóiként értékelt. Prohászka Péter három dolgozattal is jelentkezett. A Rómer által 1876-ban Budapesten megrendezett 8. nemzetközi ősrégészeti kongresszus megszervezésének aktáit közli az első dolgozatban. A másodikban Rómer jegyzetfüzetei és levelezése alapján mutatja be a római kori Brigetio (akkor Ószőny, ma Komárom) római erődjének korai kutatását. Végül egy elveszített hitt Rómer-levelet közöl, melyet várfogságra ítéltése kezdetén írt édesanyjának.

A 8 évi várfogságra ítélt fogoly öt év után amnesztíával szabadult. Néhány évi hányattatás után visszakerült rendjébe, Pannonhalmára, a bencések közé, akik előbb Bakonybélbe küldik az engedelmesség megszegése miatt vezeklésre, majd 1858-ból újra győri gimnáziumában oktathat. Ezekben az években kezdődik leggazdagabb honismereti tevékenysége, a Bakony természetrajzi és régészeti-történelmi felderítése és bemutatása. Felfedezi Bakonyszűcsi és Fehérvársurgó halomsírait. Ezeknek a kutatásoknak a folytatója a legújabb időben Ilon Gábor, ő számol be az újabb kutatások eredményeiről. Nagyon fontos régészeti ásatásról számolnak be Mester Zsolt és munkatársai (Losonczy Máté és mások), akik a Páli-

Dombok nevű helyen felfedezték ÉNy-Magyarország első paleolitikus lelőhelyét, azaz az ősember első itteni települését, majd ennek jelentőségét méltatják. A tanulmány Rómer régészeti tevékenységéhez csak annyiban kapcsolódik, amennyiben a nagy előd a köeszközök kutatását kiemelten fontosnak tartotta. László Csaba Rómer jegyzeteiben a győri székesegyház korábbi állapotának leírását tanulmányozta, amelynek segítségével egyes átalakítások keltezésére derült fény.

Módszertanilag érdekes Rómernek az 1848–49-es szabadságharc alatti tevékenységével foglalkozó előadás. Hermann Róbert az utászcsoportok mozgását figyelve rajzolja meg Rómer valószínű katonai tevékenységét az utászokhoz való besorozásától a fogságba esésig. Ezzel életének egy másfél éves ismeretlen fejezetét fedi fel. Miután Rómer Nagyváradra került, rábízták a váradi vár templomának feltárását 1883-ban. Az ásatás során rengeteg pipát találtak a felsőbb rétegekben. Ezeket Rómer gondosan lerajzolta és feljegyezte. A tárgyak később kalandos utat „jártak be”, és az Iparművészeti Múzeumba kerültek. Azonosításuk Rómer rajzai által sikerült, és erről a munkáról számol be Kondorosy Szabolcs. Gráfik Imre a néprajzi gyűjtő Rómer mutatja be. Xántus Jánossal együtt az 1873-as bécsi világiállításra gyűjtötték a néprajzi és népi iparművészeti anyagot, kerámiát, díszes faragásokat stb. Rómer feljegyzései alapján lehetett azonosítani a tárgyakat, amelyek jelenleg a Néprajzi Múzeum alapgyűjteményébe tartoznak. Debreczeni-Droppán Béla a Rómer emlékére készült emléktáblákat és szobrokat veszi számba. Ezek közül kétségtelenül az 1907-ben, a pozsonyi Ferenciek terén felállított bronz mellszobor, Stróbl Alajos alkotása a legrangosabb. Valamikor az 1990-es években a városi múzeum udvarán állították fel, ott „jobb helyen van”. A szobor talapzatán régészeti tevékenységére utaló díszítések vannak, így a nagyszentmiklósi kincs bikafejes csészéjének egyszerűsített rajza és a talapzat második kőlapjának szegélyén ugyanennek a csészének a peremdíszítése látható. Győri és pesti főgimnáziumi tanári tevékenységéről, illetve magáról a gimnáziumról Varga József és Dékány Ferenc emlékezett meg, és az ifjabb József főherceggel való tanári és baráti kapcsolatát is Varga J. mutatta be.

Nagyon tanulságos az 1867-es párizsi világiállítás magyar anyagát összegyűjtő és kiállító Rómer párizsi naplójának részlete, melyet a kötet szerkesztője, Csécs Teréz tesz közzé. Ez az utazás nyitotta fel a szemét abban a tekintetben, milyen a magyar kultúra fogadása és megítélése Nyugaton és mi a helyünk Európában. Az első hónap benyomásait összegezve írt levelet régész barátjának, Torma Károlynak (aki egyben Szolnok megye főispánja is volt): „*A benyomás, hidd el, majd leverő – és ha mások roppant haladását és sokoldalúságát vesszük tekintetbe, el kell némulnunk és bevallanunk – hogy igen nagy erőlködés fog kelleni és óriási kitartás, hogy még negyedszázad múlva azok nyomába lépjünk, kik már is utoérhetetlenek (sic!). Az, hogy csak a keleti és amerikai félmíveltek állnak mögöttünk nem lehet nagy dicséretünknek.*”

Lassan elérkezik annak ideje, hogy egy új Rómer-életrajz elkészüljön.

(Szerk.: Csécs Teréz. Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum, Győr, 2015, 392 p.)

Mesterházy Károly